

Секція 4
РЕЛІГІЙНІ ЦІННОСТІ: ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ТА
СУЧАСНИЙ ДОСВІД

Наталія САВЕЛЮК

*доктор психологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
nsavelyuk@ukr.net*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТЕЙ
ІЗ РІЗНИМИ РІВНЯМИ РЕЛІГІЙНОЇ АКТИВНОСТІ

Вступ. Дослідження ціннісних орієнтацій особистості в різні епохи було і продовжує залишатися актуальним філософським та науковим завданням. Це стосується, зокрема, такого актуального предмету наукових зацікавлень, як цінності релігійної особистості. Відомо, що дослівно термін «релігія» перекладається як «зв'язок» (із Богом), а тому закономірно постають питання про те, яким чином цей духовний зв'язок і наскільки реально впливає на інші рівні буття людини – фізичний, психічний, особистісний.

З усім тим, ще з епохи Середньовіччя, а особливо від Нового Часу продовжує існувати стереотип, що вірянин – це начебто «темна» людина, котра некритично мислить і часто відмовляється від багатьох звичних для інших «земних утіх». Але насправді в цьому контексті стереотипізації з поля уваги нерідко втрачаються або дуже слабо усвідомлюються власне психологічні чинники поведінки, дій, вчинків особистості. І до таких чинників належать інтеріоризовані через активність різноспрямовані ціннісні орієнтації.

Власне поняття «цінність» використовується, насамперед, у філософії та соціології для опису певних речей, явищ, їх якостей та рис, а також ідей, які уособлюють певні суспільні ідеали й виступають як еталон належного. Об'єктом для вивчення психологією цінності постають тоді, коли вони – як зазначені вище суспільні, тобто об'єктивні, відносно автономні ідеали, заломлюються крізь призму індивідуальної життєдіяльності й таким чином входять в індивідуальну структуру особистості, стаючи одним із джерел мотивації її поведінки та вчинків [3, с. 597].

Між іншим, важливо зауважити, що в нашій країні постала і плідно функціонує предметно спеціалізована наукова школа, очолювана З. Карпенко і присвячена дослідженням теоретико-методологічних засад і практичних аспектів ціннісно-сміслової сфери – аксіологічна психологія особистості. В її рамках досліджуються психологічні особливості ціннісного самовизначення старшокласників і студентської молоді, майбутніх психологів і соціальних педагогів, працюючих педагогів, а також ціннісні виміри стосунків у педагогічних командах, самоактуалізації жінок, процесу обирання копінг-стратегій та трансформації механізмів психологічного захисту особистості [1]. Актуальних ціннісних векторів становлення власне релігійної (християнської) особистості у своїх наукових працях регулярно торкається О. Климишин [2].

А проте, емпіричних досліджень ціннісних орієнтацій особистостей як суб'єктів релігійної віри, причому в контексті різних рівнів їх релігійної активності, в Україні все ще дуже обмаль.

Аналіз результатів дослідження. До сформованої на засадах добровільності вибірки увійшли 543 особи, різні за віком, соціальним статусом і з різних областей України.

Спочатку ми використали «Питальник релігійної активності» Д.Смірнова, який складається із чотирьох різноспрямованих субшкал. За результатами відповідного психодіагностичного опитування і через вирахування кватилів початкова вибірка поділена на чотири підгрупи: від найнижчого до найвищого рівнів релігійної активності респондентів. Інакше кажучи, надалі ми розглядали «релігійність» не як певну абстрактну якість суб'єкта релігійної віри – вірянина, а як індивідуально диференційовану і бодай умовно доступну для вимірювання його особистісну якість.

Далі була використана методика «Експрес-діагностики соціальних цінностей особистості» Н. Фетіскіна, В. Козлова, Г. Мануйлова. Цей питальник дає змогу доволі оперативно та чітко продіагностувати рівні суб'єктивної значущості основних соціальних цінностей: суспільних, сімейних, фінансових, професійних, фізичних, інтелектуальних і, зокрема, релігійних.

І, нарешті, продіагностовані через застосування другої методики кількісні виміри (оцінки) суб'єктивної значущості різних цінностей були співставлені з емпірично виокремленими рівнями релігійної активності (РА) (табл. 1):

**Співвідносні міри значущості основних цінностей
у підгрупах із різними рівнями РА**

№ з/п	Цінність	Най-нижчий рівень РА ($\bar{x}$ / ранг)	Нижчий за середній рівень РА ($\bar{x}$ / ранг)	Вищий за середній рівень РА ($\bar{x}$ / ранг)	Най-вищий рівень РА ($\bar{x}$ / ранг)	Серед. показн. (по вибірці)
1.	«Проводження часу в колі сім'ї»	8, 49 / 2	8, 99 / 1	9, 38 / 1	9, 23 / 2/3	9, 02
2.	«Вдале одруження/заміжжя»	8, 62 / 1	8, 39 / 2	8, 84 / 2	8, 90 / 5	8, 69
3.	«Деякі близьких друзів»	8, 30 / 3	8, 25 / 3	8, 55 / 4	8, 93 / 4	8, 51
4.	«Релігія»	6, 21 / 10	7, 88 / 5	8, 80 / 3	9, 46 / 1	8, 09
5.	«Високооплачувана робота»	8, 25 / 4	8, 08 / 4	8, 14 / 7	7, 73 / 8	8, 05
6.	«Інтелектуальний розвиток»	7, 96 / 6	7, 67 / 7	8, 19 / 6	8, 35 / 6	8, 04
7.	«Захоплива робота/навчання»	7, 99 / 5	7, 78 / 6	7, 97 / 8	8, 02 / 7	7, 94
8.	«Розмірковування про Бога, молитви»	5, 35 / 16	7, 39 / 8	8, 38 / 5	9, 23 / 3/2	7, 59
9.	«Знайомство з новими людьми, соціальні заходи»	7, 68 / 7	6, 84 / 10	7, 06 / 10	7, 19 / 9	7, 19
10.	«Кар'єра»	7, 37 / 8	6, 94 / 9	7, 21 / 9	7, 04 / 10	7, 14
11.	«Читання просвітницької літератури, перегляд телепередач»	5, 84 / 12	6, 32 / 11	6, 78 / 11	6, 93 / 11	6, 46
12.	«Волонтерство»	5, 75 / 13	5, 57 / 14	6, 45 / 12	6, 70 / 12	6, 12
13.	«Спортивні вправи»	5, 88 / 11	5, 63 / 13	6, 12 / 14	6, 33 / 14	5, 99
14.	«Красиві машини, одяг, будинок»	6, 25 / 9	6, 08 / 12	5, 92 / 16	5, 59 / 16	5, 96
15.	«Залучення у суспільну діяльність»	5, 58 / 14	5, 50 / 15	6, 26 / 13	6, 10 / 15	5, 86
16.	«Здорова дієта»	5, 41 / 15	5, 41 / 16	6, 01 / 15	6, 40 / 13	5, 81

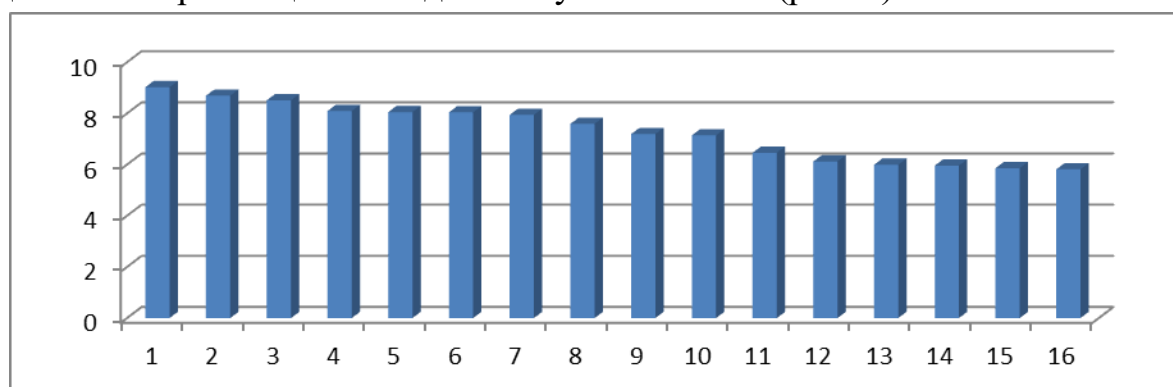
Як унаочнено в таблиці, переважно домінантною для всіх досліджених українців цінністю, в основному незалежною від впливу релігійної активності, є «проводження часу в сім'ї», що в усіх виокремлених підгрупах посіла перше або друге рангові місця ($\bar{x}$, відповідно, коливається від 8, 49 до 9, 38). Поряд із «проводженням часу в сім'ї», фактично, не менш значущим є «вдале одруження/заміжжя», яке також майже в усіх підгрупах зайняло першу або другу позиції. Єдиний виняток – четверта підгрупа респондентів із найвищою РА, де співвідношення рангів помітно

змінюється. Цінність «близьких друзів», обіймаючи у середньому треті рангові місця для осіб із нижчими рівнями РА, посувається на четверті такі місця для респондентів із вищими відповідними рівнями. А проте, усереднені показники зазначеної цінності залишаються стабільно високими в усіх підгрупах ($\bar{x}$ – від 8, 25 до 8, 93).

Найбільш яскравою є встановлена динаміка цінності релігії: посідаючи лише десяте місце у першій підгрупі ($\bar{x} = 6, 21$), у другій вона стає п'ятою ($\bar{x} = 7, 88$), у третій – третьою ($\bar{x} = 8, 80$), а у четвертій – першою ($\bar{x} = 9, 46$) за значущістю. Важливо констатувати і той факт, що «розмірковування про Бога, молитви», опинившись на останній – шістнадцятій позиції ($\bar{x} = 5, 35$) у першій підгрупі, у четвертій стають уже другими у загальній ієрархії ($\bar{x} = 7, 39$), поділяючи відповідне місце з вагомістю родинної взаємодії.

З усім тим, відносно автономно щодо рівня РА, менш значущими соціальними цінностями назагал виявилися: «залучення у суспільну діяльність» (рангові позиції – від тринадцятої по шістнадцяту, а $\bar{x}$ – від 5, 50 до 6, 26) та «здорова дієта» (рангові показники майже в усіх підгрупах посідають останні дві позиції, а $\bar{x}$ – від 5, 41 до 6, 40).

В цілому по вибірці співвідносна значущість продіагностованих ціннісних орієнтацій виглядає наступним чином (рис. 1):

Рис. 1 Співвідносна значущість ціннісних орієнтацій

Примітка: 1 – «Проводження часу в колі сім'ї», 2 – «Вдале одруження/заміжжя», 3 – «Декілька близьких друзів», 4 – «Релігія», 5 – «Високооплачувана робота», 6 – «Інтелектуальний розвиток», 7 – «Захоплива робота/навчання», 8 – «Розмірковування про Бога», 9 – «Знайомство з новими людьми, соціальні заходи», 10 – «Кар'єра», 11 – «Читання просвітницької літератури», 12 – «Волонтерство», 13 – «Спортивні вправи», 14 – «Красиві машини, одяг, будинок», 15 – «Залучення у суспільну діяльність», 16 – «Здорова дієта».

Крім того, за результатами застосування додаткового математичного аналізу, можемо обґрунтовано вказати, що на вищих рівнях РА найсуттєвіше посилюється значущість релігійних цінностей («релігія» і «розмірковування про Бога, молитви»). Істотною мірою зростає і

значущість проведення часу з рідними, волонтерства, близьких друзів, інтелектуального саморозвитку і здорової їжі; менш істотно – залучення до спорту, в суспільну діяльність і спілкування з новими людьми. Також паралельно спадає міра значущості високооплачуваної роботи. З усім тим, суттєво не змінюється індивідуальна привабливість улюбленої роботи чи навчання, успішного одруження або заміжжя, як і кар'єри. Інакше кажучи, відповідні цінності є відносно автономними щодо впливу релігійної активності особистості.

Висновки. У підсумку констатуємо, що як об'єкт психологічного дослідження ціннісні орієнтації – це динамічний продукт індивідуального заломлення об'єктивних суспільних ідеалів крізь призму життєдіяльності та сенсів особистості. Релігія є суттєвим чинником становлення й розвитку лише окремих індивідуальних цінностей, у той час як інші залишаються поза сферою її впливу. Перше стосується, наприклад, цінності волонтерства, а друге – заміжжя або побудови кар'єри.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо в емпіричному дослідженні ціннісних орієнтацій у представників впливових гілок християнства, а також інших світових релігій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко З. Аксиологічна психологія особистості: Монографія. 2-ге вид., перероб., доповн. Івано-Франківськ, 2018. 720 с.
2. Климишин О. І. Психологія духовності особистості: християнськи-орієнтований підхід: Монографія. Івано-Франківськ: Гостинець, 2010. 440 с.
3. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.

Леся КОСТЮК

*кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна
lvkotyuk@ukr.net*

МОЛИТОВНІ СНІДАНКИ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНИЙ РУХ ДІАЛОГУ ВЛАДИ І ЦЕРКОВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Молитовні сніданки, як форма спілкування політиків, науковців, церковних діячів виявилася ефективною і стала поширеною не тільки в США та ряді східноєвропейських країн, але і в Україні. Тому після проголошення нашою державою незалежності молитовні сніданки стали